

פרסי יצחק בן-צבי לשנת תשמ"ג

ועדת השופטים: פרופ' יוסף דן, יושב-ראש

פרופ' משה בראש

פרופ' דוד גודבלאט

פרופ' מיכאל זאנד

פרופ' משה כוכבי

פרופ' יהודה פליקס

פרופ' אניטה שפירא

בערב הזיכרון ליצחק ורחל בן-צבי שנערך ביום כ"ט בניסן תשמ"ג (12.4.1983) חולקו פרסי יצחק בן-צבי לשנת תשמ"ג. לפי החלטת הנהלת יד יצחק בן-צבי חולקו השנה שני פרסים: פרס לחקר תולדות ארץ-ישראל ויישובה ופרס לחקר תולדות עדות ישראל.

פרופ' יוסף דן יושב ראש טקס חלוקת הפרסים והעלה דברים לזכרם של יצחק ורחל בן-צבי. פרופ' משה בראש הביא את נימוקי השופטים להענקת הפרס לתולדות ארץ-ישראל ויישובה לפרופ' אברהם טל, ופרופ' מיכאל זאנד הביא את הנימוקים להענקת הפרס לחקר עדות ישראל לפרופ' יהודה ניני. יושב ראש הוועדה-המנהל של יד יצחק בן-צבי, מר מרדכי איש-שלום, הגיש את הפרסים. פרופ' אברהם טל נשא דברי-תודה.

בהמשך הערב הוענקה, זו הפעם השנייה, מילגת מחקר על-שם רחל ינאית בן-צבי אשר ניתנת על-ידי המרכז לחקר ארץ-ישראל ויישובה של יד יצחק בן-צבי והאוניברסיטה העברית. במילגה זו, הנועדת לחוקר מצטיין בתולדות הארץ העוסק בהכנת עבודת דוקטור בתחום זה, זכה השנה מר עודד עיר-שי המכין עבודת מחקר על הנושא 'הפולמוס היהודי-נוצרי במאה הרביעית, הבטים היסטוריים'. פרופ' חגי בן-שמאי, ראש המרכז, קרא את נימוקי הוועדה.

נימוקי ועדת השופטים למתן פרס על שם יצחק בן-צבי לחקר תולדות ארץ- ישראל ויישובה לפרופ' אברהם טל על ספרו 'התרגום השומרוני לתורה'

ועדת השופטים להענקת הפרס על-שם יצחק בן-צבי לשנת תשמ"ג החליטה פה אחד להמליץ בפני הוועד המנהל של יד יצחק בן-צבי לתת את הפרס לפרופ' א' טל על חיבורו בשני כרכים 'התרגום השומרוני לתורה' שיצא לאור על-ידי בית-הספר למדעי היהדות של אוניברסיטת תל-אביב. התרגום השומרוני לתורה נתפרסם ארבע פעמים במאות השנים האחרונות. שלוש המהדורות הראשונות הן העתקה כמעט זהה של כתב-יד אחד של התרגום השומרוני, הלא הוא כתב-יד וטיקן שומרוני מספר 2. רק המהדורה הרביעית, מעשה ידיו של פֶּטְרֶמֶן, הרחיבה מעט את היריעה. כל המהדורות לא נוקו ממשוגות ומאי-דיוקים. לרוב, גם כתב-יד טובים הוזנחו בהן או הוצנעו באפארטים.

מהדורתו של א' טל מבוססת על עשרה כתב-יד, בחלקם שלמים (או כמעט שלמים) ובחלקם מקוטעים. כן כלול בה חומר רב מתוך 'המליץ', הלא הוא הגלוסר התלת-לשוני עברי-ארמי-ערבי לתורה, לפי מהדורתו של גדול חוקרי מסורת השומרונים, פרופ' זאב בן-חיים. טל אף שיקע במהדורתו חומר מתוך 'תיבת מרקה', שהיא חיבור שומרוני עתיק יומין הכולל מובאות לרוב מתרגומם הארמי העתיק.

מהדורתו של טל כוללת למעשה לא את התרגום השומרוני לתורה, אלא את התרגומים השומרוניים לתורה. שכן בירוירו היסודיים והמעמיקים מלמדים אותנו בדרך ודאי, ששני גיבושים שונים של התרגום רווחו בין בני העדה. האחד מייצג את הימים הראשונים של גיבוש ספרותם והשני את ימיו האחרונים של הניב הזה. הבסיס לתרגום הקדום הוא כתב-יד J מן המוזיאון הבריטי והבסיס לתרגום השני הוא כתב-יד A מבית-הכנסת השומרוני בשכם. עדויותיהם של כתב-היד האחרים והחומר מן 'המליץ' ומ'תיבת מרקה' משוקעים באפארטים. בזה הולך טל בעקבי גדולי החוקרים שהיטיבו להפריד בין גיבושים עצמאיים ומקבילים של יצירה ספרותית אחת, לבין שתי נוסחאות שונות של אותה יצירה.

טל לא רק מגיש לקורא מהדורה שלמה של שני התרגומים. בחיבורים מקדימים הוא השכיל בזהירות ובתבונה לבנות, בניגוד לדעת קודמיו, פרק חשוב בתולדות התגבשות ספרותם של השומרונים ובו פרק שלם בתולדות לשונם. טל היטיב להראות עד כמה נשתנו פניו של התרגום השומרוני על-ידי המעתיקים במרוצת הדורות, משחדלה הארמית לשמש לשון דיבור כפי העדה השומרונית. שיבושים מסוגים שונים החלו גודשים את כתב-היד, כמו כן מתרכים והולכים שיבושים מן הערבית ומן העברית בתוך כתב-היד.

גודש הגרסאות שנודמנו לו לטל בכתב-היד השונים העמידו בפניו בעיות מתודולוגיות קשות. הצורך במהדורה מנופה ולא מתישה כיוון את צעדיו בכל שלבי חיבורו: כל שנראה בעיניו טפל או משני הועמד על עומדו וערכו, כדי לפנות מקום לכל מה שנראה בעיניו עיקרי וחשוב. שבח נוסף יש לשבח את טל ויבואו מהדירי ספרים וילמדו ממנו: מלאכתו היא מלאכה שלמה.

מידע: פרסי יצחק בן-צבי לשנת תשמ"ג

לא ספר מקוטע הכולל חומש אחד בלבד, אלא התורה כולה מראשה ועד סופה מונחת לפנינו ואיכות העבודה בפרק האחרון הריהי כבראשון.
כללו של הדבר לפנינו מהדורה המשכיחה את קודמותיה ומייתרת אותן.
לפיכך ראינו לזכותו בפרס, כביטוי של הערכה על מפעלו החשוב.

פרופ' טל הוא יליד רומניה, עלה ב-1950 לארץ. את לימודי הבי.א. למד באוניברסיטת תל-אביב, את התואר השני והדוקטורט עשה באוניברסיטה העברית בירושלים. מאז 1966 הוא מלמד בחוג ללשון עברית באוניברסיטת תל-אביב ומאז 1980 הוא מכהן כראש החוג ללשון עברית. נוסף לחיבור שעליו הוא מקבל את הפרס, פרסם ספר על לשון התרגום לנביאים ראשונים ועשרות רבות של מחקרים ומאמרים בכל תחומי הארמית לתולדותיה.

נימוקי ועדת השופטים למתן פרס על שם יצחק בן-צבי לחקר תולדות עדות ישראל תשמ"ג לד"ר יהודה ניני על ספרו 'תימן וציון – הרקע המדיני, החברתי והרוחני לעליות הראשונות מתימן 1800-1814'

ועדת השופטים להענקת פרס על-שם יצחק בן-צבי לשנת תשמ"ג החליטה פה אחד להמליץ לפני הוועד המנהל של יד יצחק בן-צבי על הענקת הפרס לד"ר יהודה ניני על ספרו 'תימן וציון – הרקע המדיני, החברתי והרוחני לעליות הראשונות מתימן, 1800-1914' שיצא-לאור על-ידי אוניברסיטת תל-אביב, המכון לחקר הציונות על שם חיים וייצמן והספרייה הציונית על-יד ההסתדרות הציונית העולמית, תשמ"ב/1982.
ועדת השופטים לאחר שבדקה את החיבורים שהוגשו לה ועיינה ברשימת העבודות בחקר ארץ-

ישראל ובחקר קהילות ישראל בארצות האסלאם והמזרח, תולדותיהן ומורשתן שיצאו לאור בשנים תשל"ט/1979 – תשמ"ב/1982 רואה בספרו הנ"ל של ד"ר יהודה ניני חיבור העונה על הדרישות הגבוהות של מחקר בתחום זה. שיטתו המדעית של המחבר היא היסטוריוגרפית ביסודה המשלבת בתוכה גם גישות סוציולוגיות וסוציו-אנתרופולוגיות. שילוב זה מאפשר למחבר לנתח את החומר הרב והעשיר, שנאסף בעמל רב ממקורות שונים ומגוונים ומיון בקפדנות מירבית, מנקודות ראות חדשניות היכולות, ללא ספק, להיות פוריות ביותר גם ביישומן לחקר תולדות עם ישראל בתקופה הנדונה בארצות האסלאם האחרות. ניתוחי החומר הנשאב מהמקורות בפרקים, המוקדשים הן למציאות היהודית בתימן בתקופה הנחקרת (פרקים 2-6), הן לקשרים בין יהודי תימן ובין יהודי התפוצות האחרות (פרק 7), הן לעליות יהודי-תימן עד שנת 1914 (פרק 8) ולהשתקעותם בארץ בתקופה ההיא (פרק 9), מאופיינים בשאיפה מתמדת לאובייקטיביות מקסימלית, בגישה ביקורתית מדקדקת למידע המסופק על-ידי המקורות, בנסיון קבוע לבסס כל מסקנה ומסקנה על בסיס תעודי מוצק, הבא לידי ביטוי גם בצרופם של שבעה נספחים תעודיים לספר. חשיבתו ההיסטוריוגרפית של המחבר היא מעמיקה ומקפת, המאפשרת לו לאחד את פסיפס העובדות המסופק על-ידי מקורותיו והמנותח בחריפות ובחדות הראויות לכל שבת, ויוצר תמונה מהימנה של חיי היהודים בתימן במאה ה-19, דחפי עלייתם ארצה והשתקעותם בה. לנאמר לעיל יש להוסיף את הארכיטקטוניקה המחושבת היטב של החיבור וסגנונו הבהיר, ההופכים את קריאתו לחוויה גם מבחינה אסתטית.

בציור תמונה אובייקטיבית נאמנה של מצב יהודי תימן בארץ גלותם במאה ה-19, גורמי עלייתם לארץ-ישראל בסוף המאה ה-19 – ראשית המאה ה-20, וקביעת מקום עלייה זו בתולדות ההתישבות היהודית המחודשת בארץ-ישראל, הרים ד"ר יהודה ניני תרומה בתקיימא לחקר תולדות יהודי ארצות האסלאם והתישבותם בארץ. ובהערכה על כך קיבלנו החלטה זו.

פרופ' יהודה ניני הוא יליד ישראל, את שני התארים הראשונים למד באוניברסיטה העברית בירושלים, את עבודת הד"ר כתב בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת תל-אביב, ומזה עשר שנים הוא מלמד בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה זו. בין ספריו האחרים – ספר בשם 'ממזרח ומים' על יהודי מצרים והשתקפות תולדותיהם בספרות השאלות והתשובות, וכן מספר רב של מאמרים ומחקרים על תולדות יהדות תימן ותחומים אחרים.